

De Parlementsverkiezingen van 7 november 1971

Les élections législatives du 7 novembre 1971

★

De regerings- en partijactiviteiten naar de verkiezingen toe (september 1971) De regering zonder parlement (24 september - 7 november 1971)

door Dr. M. CLAEYS-van HAEGENDOREN, docente E.H.L.

in samenwerking

met de studenten 2° licentie van de Economische Hogeschool Limburg,
staatkundig-ekonomische richting :

J. HENDRIKX, N. HUYBRECHTS, L. JORISSEN en F. MARTENS.

★

Het was niet onverwacht, maar kwam toch aan als een verrassing, toen G. Eyskens, na de kabinetsraad van 24 september bekendmaakte dat de regering de koning voorgesteld had de datum van de parlementsverkiezingen te vervroegen en het parlement onmiddellijk naar huis te sturen. Normaal moesten de verkiezingen gehouden worden in mei 1972.

De algemene politieke en ekonomische situatie na het zomerreces, en vooral de verwachtingen die men had van haar evolutie in de komende maanden, verklaren nochtans waarom de regering het nuttig oordeelde de kiezers te raadplegen vóór het normale einde van de legislatuur. Het scenario dat gebruikt werd om de onenigheid tussen de regeringspartners duidelijk te maken, was daarom voor alle waarnemers niet altijd even overtuigend.

1. Algemene politieke situatie na het zomerreces

Hoewel het moeilijk is — zeker als buitenstaander — aan te geven welke gebeurtenissen van doorslaggevende betekenis waren voor de parlementsontbinding, blijken de combinatie van de algemene economische en financiële situatie, samen met een aantal politieke meningsverschillen (Voerstreek, cultuurpakt, regionalisering) de oorzaak geweest te zijn van G. Eyskens' beslissing.

1.1 *Financiële en economische situatie.*

Om de financieel-economische situatie van België te begrijpen is het nodig deze in wereldverband te situeren. De conjuncturele evolutie, vooral in de USA is indicatief voor het economisch leven hier. Niet zozeer voor de industriële produktiviteit dan wel voor onze monetaire mogelijkheden is niet alléén België, maar alle handelsmogendheden van hen afhankelijk.

1.1.1. *Internationale conjunctuur en Nixon's maatregelen.*

De Amerikaanse economie verkeert onbetwistbaar in een moeilijke situatie (1). Teneinde de dollar te beschermen, de welvaart in eigen land te verzekeren en waarschijnlijk ook om zijn kiescampagne voor te bereiden kondigde de Amerikaanse president een aantal protektionistische maatregelen af op 15 augustus 1971. Voor het herstel van de betalingsbalans werd de konvertibiliteit van de dollar volledig opgeheven. Om de steeds grotere mededinging van buitenlandse bedrijven op de Amerikaanse markt tegen te gaan werd een tijdelijke invoertaks van 10 % op de industriële produkten geheven (2).

Het is de bedoeling van de US om met deze maatregelen hun belangrijkste handelspartners te dwingen een substantiële herwaardering van hun munten door te voeren. Door het duurder worden van de buitenlandse produkten zou dan de Amerikaanse industrie beter kunnen concurreren

(1) De groei van de economie in het tweede kwartaal is duidelijk achter gebleven bij die van het eerste kwartaal.

Het BNP in koerante prijzen steeg slechts met 8 % (op jaarbasis) tegenover 13,1 % tijdens het eerste kwartaal. De reële groei bedroeg slechts 3,5 % (7 % in het eerste kwartaal).

Het indexcijfer van de industriële produktie is weer sterker gaan dalen. De bestellingen aan de fabrieken lopen eveneens terug. In juli bedroeg het aantal werklozen 5.330.000 eenheden en neemt nog steeds toe. De stijging van lonen en prijzen kon evenmin afgeremd worden.

(2) Verder vaardigde de president op binnenlands vlak een geheel van maatregelen uit om de inflatie te bestrijden: loon- en prijzenstop voor de duur van negentig dagen, een systematische vermindering van de belastingen om de investeringen aan te moedigen (— 10 % voor industriële investeringen), opheffing van de belasting van 7 % op de aankoop van Amerikaanse wagens.

Hij stelde eveneens een vermeerdering van de overheidsuitgaven voor; dit laatste kan het deficit van de begroting alleen maar verhogen.

en zo hun uitvoer opdrijven om uiteindelijk de betalingsbalans in evenwicht te brengen.

De geïndustrialiseerde landen reageerden op een verschillende manier op de Amerikaanse maatregelen. Ook de EEG-landen kwamen aanvankelijk niet tot een gemeenschappelijke stellingname.

Op 13 september werd een beginselakkoord bereikt; vooral België drong aan op een eensgezinde stellingname.

Het monetair comité van de EEG en de centrale banken werd opdracht gegeven de muntpariteiten van de onderscheiden lidstaten te stabiliseren.

Bij een hervorming van het internationaal munstelsel zouden vaste pariteiten, verkregen door de heraanpassing van de bestaande, behouden moeten blijven; wat neerkomt op het devalueren van de dollar en het revalueren van de yen en de EEG-valuta. De « schommelmarges » zouden breder genomen en maatregelen om spekulatieve kapitaalbewegingen tegen te gaan zouden worden uitgewerkt.

Met nadruk pleitten de EEG-landen voor de rol van goud in het systeem van de internationale likviditeiten (uitgebreid met speciale trekkingsrechten, die geroepen zijn om geleidelijk de plaats in te nemen van de nationale valuta's).

Er heerst dus bij de EEG-landen de overtuiging dat een opwaardering van hun munten of een devaluatie van de dollar, wanneer deze operaties niet gepaard gaan met een internationale monetaire orde, in feite een bekrachtiging van het Amerikaans beleid betekent, ook voor de toekomst.

Voor de sleutelindustrieën zouden getroffen worden door Nixon's maatregelen. Dit soort van bedrijven houdt nu juist een belangrijk deel van de toeleveringsbedrijven « draaiende ». Kleine expansie-stoornissen kunnen voor deze bedrijven catastrofale gevolgen hebben. Het zijn vooral de automobielbedrijven, machinekonstruktiebedrijven, ijzer en staal, glas en diamant, autobanden.

De gevolgen op lange termijn zijn nu nog niet te overzien, wel wordt een algemene toename van de werkloosheid verwacht. Het is nu wel de vraag in hoeverre de devaluatie van de dollar en de revaluatie van de andere munten een einde zullen stellen aan deze verwachtingen.

1.1.2. *Weerslag van de internationale situatie op België.*

De afkondiging van de Amerikaanse maatregelen kwam in België aan op een ogenblik waarop het met een algemene conjunktuurverslapping had af te rekenen.

Daar België in een directe en indirecte afhankelijke positie staat t.o.v. de USA wordt de conjunktuurverlaging hier enkel maar versneld. Meer nog, België zal min of meer verplicht worden om de conjunktuur in Amerika eerst te helpen verhogen. De zweving van onze munt betekent in feite al een opwaardering van de frank t.o.v. het goud.

1971 was voor België gekenmerkt door een trage, maar aanhoudende conjunctuurverzwakking, als gevolg van de vermindering van de totale vraag : afname van het tempo van de bedrijfsinvesteringen, stagnatie van het partikulier verbruik, uiterst gering stijgingspercentage voor de uitvoer. Op de arbeidsmarkt trad een ontspanning in, afname van het aantal werk-aanbiedingen, stijging van het aantal werklozen. Nagenoeg alle bestellingen, zowel de binnenlandse als de buitenlandse, namen af.

De groothandelsprijzen gaven onder invloed van de voedings- en landbouwsprijzen een verlaging te zien. De stijging van de kleinhandelsprijzen is voortgegaan. Het indexcijfer van deze prijzen is (tot september 1970) met 3,7 % toegenomen sinds de invoering van de BTW (de regering had een technische prijsstijging als gevolg van de BTW vooropgesteld van 2,5 %).

Volgens gegevens van de Nationale Bank zijn de brutolonen tijdens de eerste drie maanden van 71 met 3,75 % toegenomen tegen 2,5 % in 70. De groei van de in- en uitvoer was geringer dan in 1970. Nu reeds ligt de waarde van de uitvoer beneden deze van de invoer : hieraan kan het vlugst het effect van de Amerikaanse maatregelen afgewogen worden.

Hierbij moet niet alleen rekening gehouden worden met de 10 % invoerheffing, maar eveneens met het relatieve prijsvoordeel dat de Amerikanen genieten door een belastingsvermindering van 10 % op de aankoop van Amerikaanse uitrustingsgoederen.

Bij een aanhoudende economische conjunctuurverslechtering zal ook de export naar de ander EEG-landen geleidelijk afnemen omdat ook zij met een belangrijk exportprobleem zitten.

Voor België is het zo dat juist die goederen getroffen worden die een ernstige remming voor onze economie kunnen veroorzaken (wapen- en munitie industrie, diamant, glas en cement, staal en non-ferrometalen, vervoermaterieel, de schoennijverheid en de textielindustrie).

1.1.3. Financiële en economische tendenzen die de regering mede overtuigden van de wenselijkheid vervroegde verkiezingen uit te schrijven.

Doordat voor de regering het totaal aan inkomsten dat men kon verwachten voor het jaar 1972 steeds maar moeilijker en onzekerder werd en anderzijds de zekerheid groeide dat de uitgaven van hetzelfde begrotingsjaar deze van de inkomsten in grote mate overtreffen zouden, leek het de regering wenselijk verkiezingen uit te schrijven vooraleer een aantal onpopulaire financiële maatregelen zouden moeten getroffen worden. Daar kwam nog bij dat de beginnende recessie de regering dwong tot een politiek van « economische relance » (met aanzienlijke financiële middelen), met een planmatige aanpak op half lange termijn; het politieke klimaat liet dit niet meer toe. Het begin van een legislatuur is in dit verband gunstiger dan het einde.

De staatsinkomsten waren lager dan verwacht : vooreerst bracht de BTW 5 miljard minder op dan voorzien. Vanaf januari 1972 moet echter begonnen worden met de detaxatie van de stocks (9 miljard per jaar, 3 jaar lang), van de uitvoer (4,5 miljard) en mogen de investeringen voor 20 % meer worden afgetrokken (4 miljard). Dit betekent 17,5 miljard minder inkomsten. Hierdoor komt het evenwicht voor de begroting van 1972 in het gedrang. De opbrengsten van uitvoertaksen zullen ook minder hoog liggen dan verwacht, te meer daar het politiek seizoen werd ingezet met de aankondiging door de premier (4 september), op aandringen van het VBN, van een selektieve toepassing van de uitvoerbelasting. De vermindering van de staatsinkomsten gaat echter samen met een verhoging van de uitgaven.

Daarenboven zijn in het algemeen de inkomsten van een exportland als België moeilijk te schatten op middellange of lange termijn.

De herwaardering van het openbaar ambt (zie verder) — hoewel als middel tot aanmoediging van de binnenlandse vraag — zal 17 miljard kosten. Het miljardentekort op de ziekteverzekering zal moeten aangevuld worden. Stijgende militaire uitgaven in het kader van de NAVO zullen moeten opgevangen worden. Voorts een aantal sociale voorzieningen zoals de kredieturen en mijnwerkerspensioenen die in tijden van hoogconjunctuur niet zo een probleem zouden als ze dat nu betekenen in een tijd van « stagflatie ».

De regering zal verplicht zijn om de economie te sturen, door middel van overheidsinvesteringen die al zo hoog waren opgelopen. Men zal verplicht zijn om door middel van belastingverhogingen, zowel direkte als indirecte, de uitgaven te dekken. Om bepaalde economische activiteiten, voornamelijk de investeringen aan te moedigen, zullen belastingverlagende maatregelen genomen dienen te worden, eventueel nieuwe premiestelsels uitgewerkt worden. Een mogelijke verhoging van de werkloosheid zou een nieuwe aderlating voor de schatkist betekenen.

1.2. *Sociale situatie*

De economische teruggang, de toename van de werkloosheid, de stijging van de belastingen laten voorzien dat ook het sociale klimaat in het voorjaar van 1972 zou kunnen verslechteren, dat verkiezingen in dergelijke atmosfeer ongunstig zouden zijn voor de regeringspartijen. Daar komt nog bij dat de jaarwisseling een periode van druk kollektief overleg wordt, omdat voor een aantal grote bedrijfssectoren de KAO's moeten herzien worden : metaal, petroleum, de mijnen, papierproduktie, voeding, textiel, belangrijke delen van de keramiek-, chemie- en glasnijverheid.

Ook de KAO's voor de bedienden vervallen in al deze sectoren. Kort nadien vervallen de KAO's in de bouwsector, gas en elektriciteit. De onderhandelingen kondigen zich aan als moeizaam omdat de werkgevers

nu al een kostenstijging van 8 % in 1972 voorzien (twee indexaanpassingen, de uitvoering van de jongste interprofessionele KAO met vermindering van de wekelijkse arbeidsduur, toekening van twee dagen bijkomende vakantie, hogere werkgeversbijdrage voor het vervoer en vrijstelling voor syndikale vorming).

De regeringspartijen vreesden verkiezingen in een gespannen sociaal klimaat.

1.3. Politieke situatie

Naast de financiële, economische en sociale omstandigheden die na het zomerreces een pre-elektorale klimaat hielpen scheppen, waren er nog specifieke politieke meningsverschillen tussen de regeringspartners, die bijdroegen tot de beslissing tot ontbinding van het parlement; in hoofdzaak ging het hierbij om kommunautaire problemen en om de kwestie der regionalisering. De regering-Eyskens slaagde erin — tegen de verwachting van velen in — de grondwetsherziening te realiseren.

Maar de laatste kommunautaire meningsverschillen bleken groot genoeg om mede aanleiding te kunnen vormen voor parlementsonbinding. Het betrof het statuut van de Voerstreek en het cultuurpakt.

1.3.1. *De Voerstreek* was door de taalwetgeving van 1963 bij Limburg gevoegd, als tegenhanger van de overheveling van Komen-Moeskroen en de Jekergemeenten naar Wallonië; zij kreeg een Vlaams statuut met faciliteiten voor de inwonende Walen. Bij het tot stand komen van de regering-Eyskens werd in de regeringsverklaring opgenomen, onder druk van de franstaligen, dat de Voerstreek een speciaal statuut zou krijgen en onder rechtstreekse bevoegdheid van Brussel zou vallen.

Een wetsontwerp in die zin werd neergelegd, ondertekend door alle ministers. Op 5 september verklaarde CVP-kamerlid de Serrano te Poederlee, op een kantonale vergadering van de CVP-Herentals, echter dat de CVP-kamerfractie het ontwerp niet zou goedkeuren. Dit verwekte heel wat deining. Het was duidelijk dat een parlementaire discussie over het Voerontwerp tot grote moeilijkheden zou leiden binnen de CVP, vermits de CVP-ministers dit ontwerp hadden goedgekeurd en het weinig waarschijnlijk werd geacht dat de regering fundamentele wijzigingen aan het ontwerp zou aanvaarden, te meer daar de PSC achter het regeringsontwerp stond.

De verdeeldheid binnen de CVP hierover en tussen de CVP en PSC was ongetwijfeld een gebeurtenis geweest die bijgedragen heeft tot de ontbinding van het parlement. Liever dan een openlijke breuk, ging de CVP-PSC naar vervroegde verkiezingen.

De BSP heeft zich in deze kwestie gedeeltelijk afzijdig gehouden, hoewel zij akkoord ging met het nieuw statuut. De Voerkwestie was vooral voor de CVP-PSC een onoplosbaar vraagstuk. Wilden de regeringspartijen en

i.z. de CVP-PSC met een positieve balans, inzake kommunautaire tegenstellingen, voor de kiezers komen, dan moest het parlement ontbonden worden.

1.3.2. Een tweede bron van onenigheid lag in de doorvoering van de *kulturele autonomie* nl. de *afsluiting van het kultuurpakt*, en de *lokalizatie van de twee kultuurraden*.

Toen bij de herziening van de grondwet de kulturele autonomie geïntroduceerd werd, kwam de idee naar voor, gelanceerd door de P.V.V. en overgenomen door de BSP, dat zij op een kultuurpakt naar analogie van het schoolpakt moest stoelen. Nog voor het zomerreces, op 15 juli 1971 ondertekenden de regeringspartijen een kultureel voorakkord, dat nadien ook ondertekend werd door de PVV-PLP, buiten de Brusselse liberalen. De belangrijkste bekommernis die voorlag was niet een coherent cultuurbeleid, met openheid tegenover experimenterende minderheden, maar de verdeling van de beschikbare gelden over de kulturele organisaties die behoorden tot de verschillende zuilen. De pogingen van de CVP om haar hegemoniepositie op kultureel vlak te handhaven stuitte op verzet vanwege de BSP en PVV; de BSP stond vooral afwijzend tegenover het beleid van F. Van Mechelen dat erop bedacht was bijna alleen katolieke organismen te bevoordelingen.

De hele discussie ging hierbij in feite om kleine bedragen : het budget van cultuur bedraagt immers maar 4 miljard F (op een totale gewone begroting van 357). Nog geen miljard wordt voorzien voor de afzonderlijke Vlaamse en Waalse cultuur ieder.

Dit betekent in concreto dat de reële mogelijkheid tot kulturele autonomie zeer klein is, dat de meeste kwesties nog nationaal zullen geregeld worden. Onmiddellijk rees protest tegen de zienswijze van de politici die « cultuur » alleen zagen in functie van machtsvorming binnen de zuilen, waardoor een dynamische en open aanpak al van in het begin uitgesloten was. Terecht bestond de vrees dat zoals het schoolpakt de onderwijsproblemen had laten voortzien, het kultuurpakt de kulturele problemen niet zou ter hand nemen. Dit belette niet dat tussen de regeringspartners onenigheid bestond over de vestiging van de zetels van de te installeren kultuurraden.

Vanuit Wallonië werd een campagne ingezet om de zetel van de Waalse kultuurraad te Namen te vestigen. In Vlaanderen was men niet eensgezind over de al dan niet wenselijkheid van de vestiging van de zetel van de Vlaamse kultuurraad in Brussel (3). Een beslissing werd niet genomen.

(3) In *Volksgazet* van 1 september 1971 sprak J. Van Eynde zich uit voor de vestiging van de kultuurraden in het Paleis der Natie.

1.3.3. De grootste bron van onenigheid betreft echter *de kwestie van de regionalisering* (artikel 107 quater) van de nieuwe grondwet. Hierover ontbreekt immers het minimum aan eensgezindheid, waarbij de tegenstellingen zowel tussen de partijen als binnen elk der partijen liggen. In feite bestaat geen eensgezindheid over het basiskoncept zelf van de economische decentralisatie : over de vraag of de economische politiek in feite unitaristisch zou blijven met een uiterst beperkte en zuiver advizerende bevoegdheid voor de gewesten, ofwel of de gewesten de nodige bevoegdheden en financiële middelen zouden krijgen die hen moeten toelaten een eigen rol te spelen. In de CVP-top werd oorspronkelijk gedacht aan een unitaire staat met sterke decentralisatie naar de provincies toe. De BSP staat uiteraard huiverig tegenover een vergroting van de macht der provincies omdat de CVP daar een overwicht heeft. Het werd voor de regering onmogelijk aan het artikel 107 quater een concrete inhoud te geven. De CVP wilde tijd winnen, de socialisten wensten economische decentralisatie met Gewestelijke Economische Raden en Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen. Een post-elektorale klimaat is alleszins gunstiger om tot een akkoord over deze kwestie te komen.

1.3.4 De *benoemingspolitiek* van de CVP was eveneens een bron van wrevel en wantrouwen vanwege de BSP, die beweerde voor iedere belangrijke socialistische benoeming enorm veel druk te moeten uitoefenen (4). Dit bleek vooral n.a.v. de aanstelling van een nieuwe gouverneur voor de provincie Luik, en deze van P. Wigny als voorzitter van de Nationale Kas voor het Beroepskrediet.

1.4. *Besluit.*

Na het zomerreces was het duidelijk dat de regering op korte termijn conjunktuurmaatregelen zou moeten nemen, die voor de kiezers een meeruitgave zullen betekenen, en die onvermijdelijk als onpopulair zullen aankomen. Na de vakantie kon de CVP-BSP-regering bovendien een behoorlijk palmares voorleggen : de taalproblemen waren praktisch opgelost; men verwachtte dat het kiezers-aantal voor de regeringspartijen niet erg zou dalen.

De nog op te lossen problemen stuiten daarentegen op meningsverschillen binnen en tussen de regeringspartijen. Zij zouden hun prestige kunnen aantasten indien er een oplossing zou voor gezocht worden in een pre-elektorale klimaat.

Het is niet duidelijk wat de doorslag gegeven heeft bij de beslissing tot parlementsontbinding : de financiële en economische toestand, of poli-

(4) Zie *Volksgazet*, 8 september 1971.

tieke meningsverschillen tussen de regeringspartners. Wel verklaarden de eerste minister en ook P. Vanden Boeynants herhaaldelijk dat de financiële en economische problemen de absolute voorrang genoten op de kommunautaire en andere problemen waarvoor gewoon geen tijd bestond. Maar was dit zo, of gold het slechts als alibi voor de buitenwereld ?

Het is niet uitgesloten dat de regering mede onder druk van haar vakbonden, die een betere kans tot verwezenlijking van hun programma in een opgaande konjunctuur verwachtten, en met het oog op de gunstig kiesklimaat, de ontbinding van de kamers heeft aangevraagd.

2. Politiek scenario leidend tot de parlementsontbinding op 24 september 1971.

Onmiddellijk na het zomerreces heerste een grote onzekerheid over de toekomst van de regering, onzekerheid die nog versterkt was door de afkondiging van de Nixon-maatregelen in augustus.

Al op 7 september werd in *Volksgazet* gewag gemaakt van de mogelijke val van de regering als gevolg van de onenigheid over het wetsontwerp betreffende de Voerstreek. Vanaf dat ogenblik begon de socialistische pers de goede trouw van de CVP-partner in vraag te stellen (o.a. benoemingspolitiek, kwistige verdeling van gelden door minister van Mechelen aan katholieke organismen...).

De eerste samenkomst van het socialistisch partijbureau besloot dat de regering het resterende pakket van het kommunautair dossier diende af te handelen vóór de verkiezingen, eis die de CVP interpreteerde als een onmiddellijke terechtstelling van de regering. Op 13 september stond E. Leburton een interview toe aan de *Pourquoi Pas ?* Waarin hij ondubbelzinnig verklaarde genoeg te hebben van de CVP-regeringspartner.

Hij verweet de CVP de regering te doen springen (n.a.v. de verklaring van de Serrano over de Voer) op een ogenblik waarop het deel van het regeringsprogramma met betrekking tot Wallonië moest ten uitvoer gebracht worden. Hij nam het de CVP kwalijk de ondertekening van het cultuurpakt te blokkeren, nu de kulturele autonomie goedgekeurd was. « Ik heb er genoeg van te leven met een regeringspartner waarvan sommige elementen alleen maar bedreigingen kennen. Het is onmogelijk in een dergelijk klimaat te leven », verklaarde E. Leburton.

Het interview verscheen op 22 september daags vóór het grote topoverleg tussen de regering en de regeringspartijen en vormde de direkte aanleiding tot de crisis. Maar ondertussen was het politiek comité van het ACW reeds bijeengekomen, in aanwezigheid van verschillende ministers en van de voorzitters van het ACV en het ACW, en was tot het besluit gekomen dat de regering-Eyskens best vlug in schoonheid zou heengaan.

Het uitlekken van deze vergadering en haar besluit was voor de BSP een reden te meer de coalitiepartner te wantrouwen. Naar buiten verklaarden BSP-prominenten nochtans dat zij geen crisis wensten of zouden uitlokken. Voor de CVP was het interview van E. Leburton, dat, toevallig of niet, verscheen de dag vóór het topeverleg waarin zou getracht worden tot een oplossing te komen voor de moeilijkheden van de laatste weken, de officiële reden om te weigeren naar de vergadering te komen. En dit des te meer daar E. Leburton een publieke rechtzetting weigerde, zoals hem schriftelijk gevraagd werd door CVP-PSC voorzitter Houben.

Hierop vroegen Eyskens en Cools een onderhoud aan bij de koning. In de nacht van 24 september werd meegedeeld dat hij het Parlement ontbond. De regering zelf nam geen ontslag.

G. Eyskens verantwoordde dit besluit met de verklaring dat het incident met E. Leburton zich situeerde op het vlak van de politieke partijen, en niet in de schoot van de regering. Waarschijnlijk had E. Leburton, bij zijn interview, gespekuleerd op de tweespalt tussen CVP en BSP en deze elektoraal en politiek willen uitbuiten. G. Eyskens gaf hem hiertoe echter niet de kans : het kwam niet tot regeringskrisis, maar tot parlementsontbinding.

De oppositie stond volledig buiten spel tijdens deze gebeurtenissen. Zij voelde wel aan dat een regeringskrisis in de lucht hing (cfr. het *Laatste Nieuws* van 18 en 22 september). Zij kon alleen de beslissing akteren, en reageerde hierop deels verrast, deels ontstemd : men rekende op een ontslag van de regering als gevolg van onenigheid tussen de partners, maar niet op parlementsontbinding. De oppositie voelde goed aan dat, doordat het initiatief bij de regeringspartijen lag, deze met een pluspunt de kiesstrijd ingingen.

3. De regerings- en politieke activiteiten van 24 september tot 7 november 1971.

Zodra de parlementsontbinding bekend was begonnen de politieke partijen aan de voorbereiding van de verkiezingen : kiesplatforms en samenstelling van de lijsten. De kiespropaganda kwam slechts laat op gang, opvallend was de grote gelijkenis in programma's tussen de verschillende partijen. Het verrassingsmoment bij de vroegtijdige ontbinding van het parlement had tot gevolg dat oppositionele groepen, binnen en buiten de politieke partijen niet de tijd kregen zich nog elektoraal te organiseren.

In die zin kan een vergelijking gemaakt worden met de verkiezingen van 1936 die ook enkele maanden voor de gestelde datum plaatsvonden om Rex te beletten zich organisatorisch uit te bouwen.

De oppositiepartijen waren eveneens, door de handige zet van voortijdige verkiezingen in de verdediging gedrongen. De kalme kiesstrijd speelde in het voordeel van de regeringspartijen. Beide partijen rekenden op vooruitgang, of minstens status-quo. CVP en BSP gingen ongebonden de kiesstrijd in; de oppositiepartijen verdachten hen er nochtans sterk van dat zij een stille overeenkomst hadden gesloten om na de verkiezingen verder te regeren.

De CVP-ministers hebben hun standpunt omtrent de Voer niet bekend gemaakt tijdens de kiesstrijd. Zij waren van oordeel dat de Voer en een eventueel speciaal statuut voor dit gewest deel uit zou maken van het onderhandelingspakket voor de samenstelling van de nieuwe regering.

Bovendien was de hernieuwde eenheid tussen de CVP en de PSC wel het belangrijkste gebeuren voor de kristelijke partij gedurende deze verkiezingsperiode. Deze eenheid werd op het CVP-PSC kongres te Mechelen en te Namen op 18 oktober sterk benadrukt. Zij waren immers ook de enige partij die in het hele land voorkwam onder één enkel nummer, zes. Te Brussel werd een kartellijst samengesteld.

Nieuw voor de CVP was dat zij zo openlijk door de Boerenbond werd gesteund : dit gebeurde op 5 oktober tijdens haar kongres. Als motivatie werd gegeven : de belangrijke beslissingen die zullen moeten genomen worden voor de landbouw. De BSP slaagde er evenmin als in 1968 in als een eensgezinde partij de verkiezingen in te gaan. Typisch was dit keer dat het ABVV haar leden niet aanzette op de BSP te stemmen. Hierover uitte de socialistische pers haar ontstemming. (Syndikalist in Volksgazet van 8 november 1971).

In de kiesstrijd legde de PVV de nadruk op de financiële en economische problemen die België zouden te wachten staan, en waarvoor de regering aansprakelijk gesteld werd; de kiezers werden gewaarschuwd voor nieuwe belastingen na de verkiezingen. De Volksunie herinnerde aan de Vlaamse toegevingen die de regering-Eyskens had gedaan, en legde de nadruk op de Voerkwestie.

De regeringsactiviteiten van een kabinet zonder parlement beperken zich tot de zgn. lopende zaken. Dit laatste is een rekbaar begrip. Een overzicht van de regeringsbeslissingen vanaf 24 september tot 7 november kunnen een aanwijzing geven in hoeverre de regering zich onthield van politiek belangrijke besluiten.

3.1. *Infrastructuur.*

Drie nieuwe interkommunales werden opgericht :

- autowegen in W.-Vlaanderen (Zeebrugge, Doornik, Ieper-Veurne, Jabbeke-Veurne)

- ring rond Charleroi (voor een totaal bedrag van 15 miljard F)
- ring rond Brussel.

Vooraf de oprichting van deze laatste interkommunale is belangrijk. Zij werd samengesteld uit 7 nederlands- en 7 franstaligen. Zij telt vooral vertegenwoordigers uit Brussel-stad (o.a. P. Vanden Boeynants) uit de periferie, ten koste van de andere gemeenten van de agglomeratie; hiertegen rees verzet vanwege Simonet en vanwege het FDF. Minister De Saeger verdedigde de samenstelling door erop te wijzen dat de creatieprocedure versneld werd om tijdverlies te voorkomen, daar de samenstelling van een nieuwe Bestendige Deputatie misschien zelfs enkele maanden kon in beslag nemen. In feite ging het — bij de oprichting van de drie interkommunales — om het veiligstellen van een aantal machtsposities die door de verkiezingen zouden kunnen aangetast worden.

Voor een aantal auto-snelwegen werden de concessies uitgebreid, voor niet onbelangrijke bedragen, nl. E3 (13 miljard), E5 (15 miljard), E39.

Verder besliste de regering afdammingen te plaatsen in het gebied tussen Samber en Maas, als remedie voor het permanent watergebrek door te laag debiet van de Samber (dit houdt in : 5 kunstmatige meren, met een totale oppervlakte van 714 ha., in een gebied van 1880 ha.; bouw van een hydroelektrische centrale die 1800 u per jaar zou kunnen functioneren). Al deze beslissingen verwekten weinig belangstelling bij de publieke opinie; er zijn nochtans grote bedragen mee gemoeid; maar deze kwesties behoren niet tot de « traditionele politiek ».

Tenslotte speelden elektorale elementen mee in de opening van verschillende tracé's van een aantal wegen : bij de opening van het viadukt van Beez (tracée Keumiée-Saussin van de autoroute de Wallonie) waren 5 ministers aanwezig; opening van het tracé Schaarbeek-Kraainem van de E5 over nog geen 4 km in enkele richting; opening tracé Hologne-Bande (Nationale Weg nr. 4) over 6 km; in aanwezigheid van 2 ministers; opening van de E3 tussen Waregem en Kortrijk (12 km); opening van de E39 van Lummen tot Zolder (5 km).

3.2. *Kultuurbeleid.*

De onderhandelingen voor de afsluiting van het cultuurpakt gebeurden onder grotere belangstelling van de politici en van de pers, dan de beslissingen i.v.m. de infrastructuur.

Hierboven werd er op gewezen dat tussen de regeringspartijen onenigheid bestond over dit cultuurpakt, onenigheid die één van de aanleidingen vormde voor de ontbinding van het parlement. Na deze beslissing werd nog topeverleg georganiseerd over het cultuurpakt : de PVV trok zich echter terug. Zij voelde zich bedrogen door de CVP, en weigerde te onderhandelen in volle kiesstrijd. In ruil voor de PVV-medewerking aan de

grondwetsherziening, had de CVP het cultuurpakt beloofd. De liberalen stelden echter vast dat de CVP dit cultuurpakt wilde gebruiken om haar sterke posities te handhaven : dit bleek volgens de PVV uit de wijze van verdeling van de politieke zendtijd in de BRT, die sterk afweek van de beginselen, vervat in het voorgestelde cultuurpakt.

Het topoverleg over het cultuurpakt vond tenslotte plaats tussen CVP, BSP en KP, daar de PVV, VU en FDF-RW zich teruggetrokken hadden. De deelnemers waren vier ministers (Vermeylen, Dubois, van Mechelen, Parisis), de partijvoorzitters en de leiders van de partijgebonden kulturele organisaties (5). Deze samenstelling verklaart voor een groot stuk de oriëntering van de besprekingen.

Op 30 september werd besloten dat de drie partijen die aan het overleg deelnamen (CVP, BSP en KP) een voorontwerp zouden indienen. Over deze voorstellen werd dan gediscussieerd op de vergadering van 7 oktober. Hierbij viel het op dat de CVP haar eigen hegemonie wilde veilig stellen (6), dat de BSP pleitte voor de uitbouw van niet-katolieke organisaties. In de vergaderingen was het zware gewicht van Houben, voorzitter van de CVP-PSC merkbaar. (« La présidence Houbénienne surplombe » schreef *Le Peuple*). De CVP wilde het eigenlijke cultuurbeleid buiten het cultuurpakt houden.

In dit verband schreef *Le Peuple* van 12.10.1971 : De oud-katolieken (= les vieux catholiques) hopen uit de kulturele autonomie voordelen te trekken voor de organisaties die zij controleren. Het is hen erom te doen zoveel mogelijk jongeren te groeperen, ze in te kaderen en ze naar een bepaalde richting te oriënteren, en hiervoor belangrijke subsidies los te krijgen ». *Le Peuple* vatte de positie van deze katolieken als volgt samen : « Wij zijn de bewaarders van de traditionele ideologie. Wij vormen de meerderheid in Vlaanderen en zullen de meerderheid in Wallonië vormen omdat wij beter georganiseerd zijn. De cultuur is onze zaak. Wat de openbare machten betreft, dat zij het geld uitdelen. »

Wat socialisten, liberalen en VU zo skeptisch maakte tegenover de kulturele autonomie, is de situatie in de BRT, het eerste grote organisme dat geniet van de kulturele autonomie, en waar de sterke positie van de CVP de andere groepen in een minderheidspositie drukt.

Het cultuurpakt kwam echter niet klaar vóór de verkiezingen; ook de installatie van de kultuurraden op 8 december 1971 gebeurde zonder cultuurpakt, en zonder dat de beslissing over de vestiging van de Raden

(5) Aan de vergadering van 30 september 1971 namen deel namens CVP : Houben, Vandekerckhove, Servais, Van Elslande, de Stexhe. BSP : Van Eynde, Leburton, Pierson, Ramaekers, Dejardin, Van Hoorick. KP : Drumaux, Van Geyt, Renard.

(6) Ongeveer 70 percent van de huidige toelagen van het departement van Nederlandse cultuur zouden momenteel naar katolieke organisaties gaan (H. HERMANS, *Culturele autonomie en cultuurpact*, in : « Socialistische Standpunten », 1971, 5, blz. 316).

gevallen was. Over de bevoegdheid van de kultuurraden bestond geen eensgezindheid.

3.3. *Sociale programmatie voor de openbare diensten.*

De officiële ondertekening van het akkoord gebeurde op 5 november, 2 dagen voor de verkiezingen, tussen 6 ministers (7) en de voorzitters van het ACOD en het CCOD, nadat deze vakbonden vooraf hun akkoord hadden betuigd met het voorontwerp (8). Het akkoord raakt ongeveer 800 000 Belgische gezinnen, en was bijgevolg ook electoraal zeer belangrijk voor de regeringspartners. Het betreft het personeel van ministeries, onderwijs en PMS-centra (\pm 217 000), van 70 instellingen van openbaar nut (\pm 91 000), van de NMBS (\pm 53 000), van de provincies, agglomeraties, federaties, gemeenten en COO'S (\pm 112 000), van \pm 205 000 gepensioneerden van deze diensten. De belangrijkste beslissing geldt een wedde-aanpassing van gemiddeld 16 %. Deze overeengekomen barema-revalorisatie zal de schatkist ongeveer 17 miljard F. kosten.

Bij de gerechtelijke politie en de rijkswacht vonden op 4 november spontane bewegingen plaats voor aanpassing van hun wedden. Ook zij kregen genoegdoening, daags voor de verkiezingen.

Tegen eind oktober ontstond ook deining in de BRT-RTB : op 21 oktober werd geweigerd een interview met Minister van Mechelen uit te zenden omdat hij al « meer dan voldoende op TV gekomen was », en anders het ideologisch evenwicht zou verbroken worden. Het overwicht van de CCOD in de BRT zorgde ervoor dat het bij deze ene actie bleef.

In de RTB daarentegen, met ACOD meerderheid, kwam het tot een staking (25 oktober) omwille van de revalorisatie. Spoedig evolueerde — als gevolg van de dreiging met sancties door de algemene directie — de staking van « barema-problemen », naar de erkenning van het stakingsrecht. De dag nadien reeds werd een voorlopige verzoening bereikt en trok de directie de sancties in. Op 28 oktober begonnen de officiële onderhandelingen over de revalorisatie van de barema's. Hierover werd geen definitief akkoord bereikt voor de verkiezingen.

3.4. *Sociale Zekerheid.*

De belangrijkste hervorming op dit vlak is deze van de werkloosheidsvergoeding (het zgn. plan-Major, dat inging op 1 november 1971). De belangrijkste vernieuwing ligt hierin dat de vaste premie vervangen wordt

(7) De eerste minister (Eyskens), vice-premier (Cools), minister van openbaar ambt (Pêtre), van financiën (Snoy d'Oppuers), van budget (Denis), van binnenlandse zaken (Harmegnies).

(8) De liberale vakbonden protesteerden omdat zij niet betrokken werden bij de onderhandelingen.

door één, proportioneel aan het loon. Hoewel deze hervorming een verhoging van de vergoeding betekent voor alle betrokkenen (de minimumvergoeding zal 10 % hoger liggen dan de vaste premie vroeger), versterkt zij de ongelijkheid tussen de inkomsten. In het ACV bestond grote reserve tegenover dit plan; ook het ABVV was niet entoesiast, maar beide vakbonden betuigden tenslotte toch hun instemming ermee.

Op het vlak van de ziekteverzekering, werden de onderhandelingen tussen de Nationale Federatie van de Syndikale Kamers van Geneesheren en de mutualiteiten stopgezet, omdat de eerste eenzijdig besloten tot een verhoging van hun honoraria vanaf januari 1972.

3.5. Begroting 1972.

Na de kabinetsraad van 8 oktober overhandigde premier Eyskens aan de pers een « syntese van de begroting voor 1972 ». Hij verantwoordde deze ongewone procedure — het overhandigen van een begrotingsnota aan de pers, na parlamentsontbinding en in volle kiesstrijd — door erop te wijzen dat de regering een leemte wilde voorkomen tussen de uittreedende en de volgende legislatuur.

De gewone begroting werd ingediend op een bedrag van 357,8 miljard F, in evenwicht. Dit betekent een stijging van 11 t. t.o.v. 1971. De buitengewone begroting zou 41 miljard plus nog eens 15 miljard voor het Wegenfonds bedragen. Normaal zou de begroting slechts met 8,5 th. gestegen zijn doch de nieuwe sociale programmatie in overheidsdiensten voerde dit cijfer in belangrijke mate op.

De openbare schuld zou met 45 miljard stijgen in 1972 (1971 : 36 milj. ; 1970 : 28 milj. ; 1969 : 23 milj.). De schuld echter, die in 1968 nog 55 th. van het BNP bedroeg zou nu « slechts » 45 th. bedragen.

Die grote uitgaven zouden verantwoord zijn door een bijzondere inspanning inzake investeringen, Wegenfonds, conjunkturbesteding.

Nog volgende vaststellingen kunnen gemaakt worden bij deze begroting :

- De herwaardering van het openbaar ambt heeft in belangrijke mate de uitgaven verhoogd. De provisies uitgetrokken voor de loonsverhogingen in gevolge daarvan samen met deze voor de verhogingen wegens de indexering stijgen van 2,5 th. tot 6 th. van het totale begroting, d.w.z. van 8 tot 21,5 miljard.
- De verhogingen voor de sociale begroting en voor onderwijs en cultuur bedragen respectievelijk 9,3 en 8,6 miljard.
- Voor de P.T.T. bedraagt de verhoging 5 miljard ; voor Binnenlandse zaken 4 miljard.
- De sociale sektor ziet haar toelagen stijgen van 70,1 naar 80,5 miljard.

- Voor de invoering van de kredieturen werd 450 miljoen uitgetrokken (eis van de vakbonden om als gevolg van de dalende conjunctuur, de uitbreiding van de werkloosheid te kunnen beperken).
- Het wetenschappelijk onderzoek en het universitair onderwijs zien hun deel van 14,2 naar 17,5 miljard gaan.
- De buitengewone begroting omvat reeds 1/6 van het bedrag van de gewone begroting ; dit maakt het wel moeilijk om er nog kredieten aan toe te voegen om de conjunctuur in gunstige zin te beïnvloeden. Trouwens, het principe zelf van de buitengewone begroting is niet gezond : zij is een belangrijk middel geworden om bepaalde kredieten op een gemakkelijker wijze vrij te krijgen en om een evenwicht te ensceneren op de gewone begroting.

De hele vraag is of de ingediende begroting wel realistisch is. Werden de staatsinkomsten niet overschat, rekening houdend met de te verwachten baisse. Zal zij, samen met de bijkomende uitgaven i.v.m. de herwaardering van het openbaar ambt, geen aanleiding geven tot nieuwe belastingen ?

4. Besluiten.

Uit de analyse van de regerings- en partij-activiteiten in september en oktober 1971 treden een aantal verschijnselen naar voor, die als volgt zouden kunnen gesynthetiseerd worden :

- bij de beslissing tot parlementsontbinding speelden politieke en financieel-ekonomische motieven door elkaar heen. Al voor het zomerreces bestond een malaise tussen de regeringspartners, en binnen de CVP-PSC, i.c. over de konkrete uitwerking van de regionalisering en over het statuut van de Voerstreek. De voltooiing van de grondwetsherziening had voor de regeringspartners de belangrijkste reden tot samenwerking weggenomen. De Nixon-maatregelen versterkten deze situatie, en deden de noodzaak zien van een nieuwe politiek, op lange termijn, met het oog op de ekonomische relance. Bij de herneming van het politiek seizoen wankelde bijgevolg de regering. Aanvankelijk werd gedacht aan een regeringskrisis. Het is misschien in die geest, en spekulerend op de tweedracht binnen de CVP-PSC dat E. Leburton zijn interview toestond aan de *Pourquoi-Pas ?*, waarin hij zijn wantrouwen uitte tegenover de regeringspartner. G. Eyskens nam E. Leburton echter het initiatief uit handen door — vrij onverwacht — de koning het parlement te laten ontbinden. Hoe en in hoeverre hierover ruggespraak was geweest met vice-premier Cools (BSP) is niet bekend.

- Opvallend in de hele crisis was trouwens het gebrek aan informatie voor de geïnteresseerde burger, voor wat in de hoge partij- en regerings-regionen aan het gebeuren was. Dit verklaart voor een stuk de grote onverschilligheid waarin de kiesstrijd zich afspeelde. En dat wordt misschien op langere termijn de betekenis van de verkiezingen van 1971 : de politici hebben de politieke apatie van de burgers bewust gestimuleerd en gebruikt om hun eigen machtsposities te handhaven. Uit de kiesplatforms bleek al te duidelijk dat tussen de traditionele partijen geen principiële meningsverschillen meer bestaan. De verkiezingen degradeerden tot een ritueel.
- De vervreemding tussen de burgers en de politici trad eveneens zeer duidelijk aan het licht bij de discussies omtrent het cultuurpakt. Hier bestond een voorafgaande, stilzwijgende en deels onbewuste overeenkomst tussen de onderhandelaars dat « cultuur » geïnterpreteerd werd als een socializatiemiddel binnen de eigen zuil en niet als een middel om zelfstandig denkende en handelende mensen te vormen, die gezamenlijk op basis van adequate informatie en vrije discussie verantwoorde beslissingen kunnen nemen m.b.t. de ontwikkeling van de samenleving en hun eigen positie in de samenleving. Cultuurbeleid is in België gericht op het behoud van de verzuiling, de bevoogding van de bevolking. Vandaar dat de onderhandelaars van het cultuurpakt doorwinterde politici en leiders van para-partijpolitieke kulturele organisaties zijn. Niet-verzuilde groepen komen er niet aan te pas. Vernieuwing en experiment worden financieel zo goed als onmogelijk gemaakt.
- Tenslotte blijkt uit de regeringsactiviteiten, na de parlementsontbinding, dat een wisseling van het regeringsteam een dure aangelegenheid is. Een groot aantal technische beslissingen, met belangrijke financiële implicaties, werden getroffen vóór de verkiezingen. Minister de Saeger legde een grote activiteit aan de dag in oktober door de oprichting van drie nieuwe interkommunales en de uitbreiding van de concessies voor een aantal autosnelwegen.

Tijdens de laatste samenkomst van het Komitee voor Economische en Sociale Koördinatie, op 5 november, werd nog 4,5 miljard F. ter beschikking gesteld werd van een aantal projecten : de belangrijkste hiervan waren 1,1 miljard voor wegenwerken ter ontsluiting van de Westhoek, 1,5 miljard voor de nieuwe sluis te Zeebrugge, 1,1 miljard voor de compensatie voor Focant, 798 miljoen voor diverse industriële zones. (Het schijnt dat deze beslissingen al vroeger voorbereid waren, en ook zouden genomen geweest zijn zonder parlementsontbinding). Na de parlementsontbinding vond nog de installatie plaats van de Economische Raad voor Vlaanderen te Kortrijk (13 oktober 1971)

en van de Economische Raad voor Wallonië te Namen (16 oktober). In Vlaanderen zullen vijf GOM'S funktioneren, als voortzetting van de bestaande economische raden, in Wallonië zal slechts één SDR bestaan, voor de gehele Waalse eenheid. De vraag is of de CERW en de SDR elkaar niet zullen overlappen.

Bij de bestudering van het Staatsblad van oktober 1971 valt tenslotte het grote aantal *benoemingen* op. De politieke betekenis hiervan werd niet systematisch nagegaan, omdat dit een studie zou vormen op zich. Zij zou nochtans de moeite waard zijn.

Deze gevolgen van een politieke crisis worden evenwel meestal stilzwijgend geaksepteerd als één van de minder aantrekkelijke, maar blijkbaar onvermijdelijke bijverschijnselen van het politieke systeem.

